فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره بیست و دوم. تابستان ۱۳۹۷، صص۱۷۳-۱۵۱ Vol 2. No 22. 2018, p 151-173
شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵) ISSN: (2538-6395)

شرایط ماهیت و آثار تهاتر قهری با تاکید بر حقوق ایران و کامن لا

محمد نجفی دهکردی
دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه عدالت
daee _ g92@yahoo.com

چکیده

امروزه تهاتر در سیستم‌های ملی و بین المللی به عنوان یک سبب سقوط تعهد یا پرداخت تعهد بحساب می‌آید که نظر به کاربرد روزافزون آن طراحان ویرایش سال ۲۰۰۴ اصول قراردادهای تجاری بین المللی، فصل ۱۰ را به تهاتر اختصاص داده اند. تهاتر را می‌توان به چهار دسته کلی تهاتر قهری، قراردادی، قضایی و اختیاری تقسیم کرد گرچه پاره ای از حقوقدانان تقسیمات دیگری از قبیل تهاتر ایقاعی و. . . را نیز ذکر نموده اند. تسهیل روابط مدیون و طلبکار متقابل، صرفه اقتصادی تهاتر، پیش‌گیری از اعسار ناگهانی یکی از طرفین و. . . را می‌توان در زمره مهمترین فواید تهاتر قهری ذکر نمود. با این وجود هر یک از سیستم‌های مربوط به تهاتر دارای معایب و مزایای خاص خود است. مثلا از جمله معایب قهری دانستن تهاتر آن است که طرفین چه بسا به لحاظ عدم آگاهی از وقوع تهاتر متحمل هزینه هایی از قبیل هزینه اقامه دعوا برای وصول طلب خود، و. . . گردند. در حالی‌که اگر لزوم اخطار در تهاتر پذیرفته شود در اینصورت طرفین دقیقا می دانند از چه زمانی تهاتر حاصل می‌گردد شرایط تهاتر را می‌توان در وجود دو دین، وجود دو مدیون در برابر هم، وحدت جنس (وحدت موضوع)، وحدت زمانی دو دین، کلی بودن دو دین وحدت مکان تادیه، قابل استماع بودن هر دو دین، متعلق حق ثالث نبودن و. . . خلاصه نمود. در برخی سیستم‌ها پاره‌ای از دیون از قبیل دیون غیرقابل بازداشت، دیون ناشی از خسارات عمدی، دیون متعلق حق اشخاص ثالث، دیون دولت به اشخاص، دیون غیرقابل تهاتر با توافق طرفین، دیون مربوط به نفقه و. . . غیر قابل تهاترند. تهاتر قهری واقعه حقوقی بوده و در وقوع آن اهلیت و قصد انشاء شرط نیست و از جمله مهمترین آثار آن می‌توان به سقوط تعهدات طرفین و تضمینات دیون (اعم از تضمینات شخصی و عینی) اشاره داشت.

واژه‌های کلیدی: تهاتر قهری، مدیون، پرداخت، سقوط تعهد

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۱- ورود به بحث:

کلمه لاتین تهاتر compensatio از cum به معنای« با »ومصدر pendere به معنای وزن کردن می آید و تجسم‌کننده عمل هم‌وزن کردن و بحالت تعادل درآوردن وزنه‌ها را مجسم می‌باشد (لوی، ژان فیلیپ، آندره کاستادلو، ۱۳۸۶ ص ۴۴۴). این واژه معادل واژه فرانسوی compensation و واژه انگلیسی set-off است. نظر به اهمیت تهاتر قوانین ملی و همچنین پاره‌ای از اسناد بین‌المللی مانند[1] pecl مبحثی را به این مهم اختصاص داده‌اند. اهمیت تهاتر بویژه هنگامی بیشتر نمودار می‌گردد که توجه داشته باشیم که طراحان ویرایش سال ۲۰۰۴ اصول قراردادهای تجاری بین المللی[2] فصل ۱۰ را به تهاتر اختصاص داده اند تهاتر عبارت است از «تساقط دو دین یا مجموع دیونی که دو شخص در برابر هم دارند تا کمترین میزان آندو که به انواع مختلفی مانند قهری، قراردادی، قضایی و اختیاری تقسیم می‌گردد ولی در نهایت با حصول شرایط مربوطه اصولا قهری بحساب می‌آید.

مفهوم تهاتر در حقوق‌رم بتدریج توسعه یافته است. در حقوق روم ابتدا عمل تهاتر مبتنی بر قصد قراردادی طرفین بود. یعنی بایستی طرفین قصد نموده باشند که تعهدات و دیون متقابلشان[3]در برابر هم تهاتر گردد. با گسترش فرمول آیین دادرسی در روم ادعای تهاتر در قالب یک دفاع[4]ممکن بود و به قاضی اجازه می‌داد که تعهدات متقابل طرفین دعوی را لغو کند. ابتدا لازمه تهاتر آن بود که تعهدات بوجود آمده طرفین بایستی از روابط قراردادی یکسانی – مشابهی- بوجودآمده باشند ولی در ازمنه دیگر لازم نبود. رویهمرفته دادگاه‌ها اختیار داشتند که آیا تهاتر را اعمال نمایند یا خیر. با توسعه حقوق روم، خلق دادرسی فوق العاده[5] منجر بدان گشت که تهاتر به عنوان یک دکترین مستقل مطرح گردد که می‌توانست نسبت به دیونی که ناشی از قرارداد یکسانی نمی‌باشند، اعمال گردد. در هر صورت تصمیم‌گیری در خصوص اینکه آیا تهاتر در پرونده مطروحه مناسب است یا خیر با دادگاه بود.[6]

در انگلستان در آغاز قرن ۱۸ دو قانون مربوط به ورشکستگی یعنی قانون مدیونان معسر[7]و قانون اصلاح جبران خسارت مدیونان[8]در سال ۱۷۵۳ تصویب گشت که بیان می‌داشت دیون بایستی در برابر هم تهاتر گردند. با اعمال این دو قانون، چانسیلر[9]و دادگاه‌های انصاف مجموعه‌ای از حقوق متضمن تهاتر «اکویتی» مربوط به انصاف[10]را توسعه داند.

---

1. Pecl مخفف principles of European contract law اصول حقوق قراردادهای اروپایی است.
2. Principles of international commercial contracts
3. mutual
4. Affirmative defence
5. Procedure extraordinair
6. http://www.unidroit.org/english/documents/2000/study50/s-50-062bis-e.pdf set-off (prof. c. jauffet - spinnosi)
7. The insolvent debtor act
8. Debtors relief amendment act
9. Chancellor
10. Equitable set off

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

در فرانسه مدونان قانون مدنی از همان ابتدای تدوین قانون مدنی مقررات مربوط به تهاتر را در مواد گوناگونی از جمله ماده ۱۲۹۰ (در خصوص قهری بودن تهاتر) گنجانیدند. و قانون مدنی فرانسه تهاتر را از اسباب سقوط تعهد دانست و همانگونه که متعاقبا خواهد مقررات این بخش از قانون مدنی فرانسه، تا حد زیادی الهام بخش قانونگذار ایرانی در مواد ۲۹۳ به بعد بوده است. در سوییس قانون تعهدات ماده ۱۲۰ تا ۱۲۶ به تهاتر اختصاص یافته که طبق آن اگر بدهی مربوط به اشیا یکسان یا بدهی عملاً پولی دو طرفه باشد هر دو طلبکار امکان دارد از تعهدشان از طریق تهاتر بری شوند (Eugen BUCHER, Swiss Law Law of Contracts, University of Zurich Sep 26, 2013 - Modul, p 129).

ما در این پژوهش ابتدا انواع تهاتر (قهری، قراردادی، قضایی و انتخابی) را بررسی نموده و سپس با ذکر پاره‌ای از فواید محاسن و معایب تهاتر در هر یک از سیستم‌های مربوطه، شرایط تهاتر و دیون غیرقابل تهاتر را ذکر و بررسی خواهیم نمود. نهایتا نیز تعیین تهاتر در فرض تعدد حقوق و تعهدات شخص استنادکننده به تهاتر. (تعیین تهاتر در فرض تعدد حقوق و تعیین تهاتر در فرض تعدد دیون). عطف بماسبق شدن یا نشدن تهاتر (اعلامی یا تاسیسی بودن حکم تهاتر)، . ماهیت تهاتر و آثار تهاتر قهری را بترتیب بررسی خواهیم نمود.

۲- انواع تهاتر

در ذیل به چهار نوع اساسی تهاتر یعنی تهاتر قهری، قراردادی، قضایی و اختیاری اشاره خواهیم داشت. شایان ذکر است پاره ای از حقوقدانان از تهاتری تحت عنوان « تهاتر ایقاعی» نیز یاد نمدهع‌اند که ما متعاقبا ذیل عنوان «تعیین تهاتر در فرض تعدد حقوق و تعهدات شخص استناد کننده به تهاتر» بتفصیل بدان اشاره خواهیم داشت.

۲-۱ تهاتر قهری (قانونی)[11]

ماده ۱۲۹۰ قانون مدنی فرانسه مقرر می‌دارد «تهاتر قهری است و صرفا به حکم قانون و حتی بدون آگاهی طرفین حاصل می‌گردد و دو دین تا اندازه ای که با هم معادله می نمایند، از لحظه ای که وجود آن‌ها در آن واحد محقق شود، یکدیگر را ساقط می‌نمایند». ماده ۲۹۵ قانون مدنی ایران نیز در عبارت مشابهی این امر را پذیرا گشته است. در قوانین کشورهای دیگری از قبیل بلژیک، لوکزامبورگ، برزیل، آرژانتین و برزیل و. . . نیز این قاعده را پذیرفته است.

1. set-off by operation of law

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۲- ۲ تهاتر قراردادی (اختیاری)

در تهاتر قراردادی دیون طرفین شرایط تهاتر قهری را دارا نیستند مثلا از یک جنس نیستند یا زمان تادیه متفاوتی دارند و یا محل تادیه شان متفاوت است طرفین خصوصیات مانع تهاتر را مرتفع تا بین آنها تهاتر حاصل گردد. بدین جهت است که آن را تهاتر قراردادی می‌نامند (امامی، همان، ۳۴۴). بنابراین تهاتر قراردادی یا اختیاری نتیجه توافق طرفین در ارتفاع اختلاف دو دین به لحاظ جنس، زمان و مکان تادیه و. . . است. به لحاظ تاریخی رومیان قدیم در زمان آیین دادرسی دعاوی قانونی تنها تهاتر قراردادی را می‌شناختند (لوی، ص ۴۴۴).

دکتر شهیدی تهاتر قراردادی را نیز نهایتا نوعی تهاتر قانونی و قهری می‌دانند چرا که طرفین با یکسان ساختن وضعیت این دو دین متقابل، شرط وقوع تهاتر را فرآهم می‌سازند و تهاتر به حکم قانون حاصل می‌گردد (شهیدی، سقوط تعهدات، صص ۱۸۲ و ۱۸۳). با این وجود اگر طرفین مستقیما بر سقوط متقابل دو دین توافق کنند نوعی سقوط دین است و نمی توان آن را تهاتر دانست به همین خاطر ماده ۲۹۵ قانون مدنی تهاتر را قهری دانسته است.

۲-۳ تهاتر قضایی (تهاتر به حکم دادگاه)[۱۲]

گاه وجود یکی از دو دین مسلم و دیگری مورد انکار است دیین ثانی در دادگاه مورد رسیدگی قرار گرفته و پس از احراز دادگاه حکم به تهاتر دیون می دهد. چون این تهاتر مبتنی بر حکم دادگاه است بدین نام نامیده شده است. استاد شهیدی نظر به اثر قهقرایی این تهاتر و ماهیت اعلامی آن، تهاتر قضایی را همان اعلام قضایی تهاتر دانسته است. از دید ایشان تهاتر قضاییی را نمی توان تهاتر جداگانه ای بحساب آورد بلکه همان تهاتر قهری، قراردادی یا ایقاعی است که مورد تردید واقع شده است، سپس تحقق آن در دادگاه ثابت گشته است.

در حقوق فرانسه، گرچه احراز تهاتر می تواند با دادگاه باشد ولی برخلاف کامن لا دادگاه قدرت ارزیابی منصفانه بودن را دارا نیست و تنها این نکته را مورد بررسی قرار می‌دهد که آیا شرایط قانونی لازم وجود دارد یا خیر؟ و در صورت احراز شرایط می‌بایست نمی‌تواند مانع تهاتر گردد. در حقوق این کشور هم بر اساس رویه قضایی و هم بر اساس دکترین، تهاتر قضایی اثر قهقرایی دارد و با رای دادگاه، سقوط دو دین در زمان اجتماع شرایط تهاتر اثبات می گردد.

---

1. judicial set-off

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۲-٤ تهاتر انتخابی:[۱۳]

این نوع از تهاتر در برخی کشورهای اروپایی وجود دارد در این سیستم کسی که از تهاتر منتفع می شود بایستی در خصوص اعمال تهاتر به طرف مقابل اطلاع دهد (حقوق آلمان، سوییس و هلند از این سیستم تبعیت نموده اند) بنابراین شخص بطور یکجانبه حق دارد اعمال یا عدم اعمال تهاتر را انتخاب کند. در هلند نیز مدیونی که طلب متقابلی در برابر طلبکار دارد می تواند دین را در برابر حق اش بواسطه اعلام یکجانبه[۱۴] در هر فرم و شکلی، تهاتر کند. (ماده(۱)۶:۱۲۷ قانون مدنی هلند). با این وجود درجاییکه طرفین از پیش بر تهاتر توافق کرده اند دیون طرفین خودبخود تهاتر می گردند (ماده ۶:۱۴۰ قانون مدنی هلند).[۱۵]

۳- فواید تهاتر

نظر به فواید فراوان تهاتر طراحان ویرایش سال ۲۰۰۴ اصول قراردادهای تجاری بین المللی، فصل ۸ را به تهاتر اختصاص داده اند. نظر به همین امر گفته می‌شود در حال حاضردر ۱۵ تا ۲۰ درصد داوری های تجاری بین المللی خوانده دفاع تهاتر را بیان می دارد.[۱۶]

۳- تسهیل[۱۷] روابط مدیون و طلبکار متقابل

تهاتر از لزوم انتقال و جابجایی وجوه مدیون و طلبکار به یکدیگر جلوگیری می کند. این امر به نوبه خود از خطراتی مانند خطر سرقت، مفقودشدن، معیوب شدن عوضین و. . . جلوگیری می کند. همچنین تهاتر از تشریفات گرایی غیرضروری اجرای دیون طرفین نسبت به هم جلوگیری می‌نماید. دیوانعالی کشور آمریکا در پرونده citizen bank of Maryland به طرفیت strumptf به نکته اخیر اشاره داشت.

۳-۲ صرفه اقتصادی تهاتر

تهاتر از لحاظ اقتصادی بصرفه بوده و از هزینه های غیرضروری جابجایی و انتقال جلوگیری می کند. از طرفی دیگر تهاتر باعث صرفه جلویی در وقت و هزینه طرفین تهاتر می گردد.

۳- ۳ پیش‌گیری از اعسار ناگهانی یکی از طرفین

در صورت عدم تهاتر دیون متقابل، ممکن است یکی از طرفین تهاتر علیرغم ایفای تعهد از جانب طرف متقابل، تعهد خود را انجام ندهد و چه بسا بعدها با اعسار و ورشکستگی وی حسب مورد روبرو شویم.

---

1. Set- off by selection
2. Unilateral declaration
3. j. h. m va Evap & l. pw. van vliet , real and personal securities, www. ejcl. org/64,art 64-7. html
4. http://trans-lex.org/output. php?docid=100660&markid=916000 Berger, Klaus Peter, Set-Off , simplification

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

علاوه بر این تهاتر از پاره‌ای مشکلات اساسی در تسلیم مورد تعهد، حق حبس یکی از طرفین و. . . پیشگیری نماید.

٤- معایب هر یک از سیستم‌های تهاتر:

در سطح بین الملل استفاده از مفهوم کامن لایی تهاتر به عنوان یک شیوه قضایی judicial remedy در قواعد بین المللی پذیرفته شدنی نیست. زیرا در این سیستم تهاتر در ظرف آیین دادرسی مدنی و نه حقوق قرارداد واقع شده شده است. و در نتیجه نیازمند یکسان‌سازی مفهوم تهاتر در قواعد شکلی کشورهای مختلف است. در حالی که همانگونه که می دانیم هر کشور خود حاکم بر آیین دادرسی دادگاه های متبوع اش است و خودش شرایط دادخواست قانونی ف دفاعیات، اثر دعاوی رد شده و. . . را تعیین می‌نماید[۱]. از جمله معایب قهری دانستن تهاتر آن است که طرفین چه بسا به لحاظ عدم آگاهی از وقوع تهاتر متحمل هزینه هایی از قبیل هزینه اقامه دعوا برای وصول طلب خود، و. . . گردند. در حالی که اگر لزوم اخطار در تهاتر پذیرفته شود در اینصورت طرفین دقیقا می دانند از چه زمانی تهاتر حاصل می‌گردد و این امر بویژه در معاملات بین المللی می‌تواند حایز اهمیت باشد. ماده ۸/۳ و ۸/۴ «یونیدخوآ» مقرر می‌دارند که تهاتر تنها از طریق یک اخطاریه (ناتیس) غیررسمی، یکجانبه و بدون توسل به مراجع قضایی[۲]به طرف دیگر اجرا می‌گردد و با توجه به ماده ۱۰-۱ آن اخطاریه(ناتیس) با وصول نافذ است. در تهاتر انتخابی از آنجایی که اعلام مورد نیاز است تهاتر قهرا بوجود نمی آید و در عمل ممکن است مشکلاتی را ببار آورد. مثلا از آنجایی که تهاتر قهرا بوقوع نمی‌پیوندد اعلام تهاتر خود نوعی عمل تصرف حقوقی است که گاه مستلزم رعایت تشریفاتی می گردد به عنوان مثال قیم صغیر بایستی اعلام تهاتر را بر اساس قواعد سرپرستی انجام دهد. از طرف دیگر ازآنجایی که اعلام تهاتر در تهاتر انتخابی عملی یک طرفه است مشمول محدودیت نیست بنابراین می‌تواند پیش از دادرسی، حین لایحه و حتی در طول داردسی اعمال گردد در حالی که ممکن است طرف مقابل متحمل هزینه‌هایی گردد.

٥- شرایط تهاتر

دو شرط اساسی تهاتر را می توان وجود دو مدیون در برابر هم و وجود دو دین متقابل دانست که این دو دین متقابل نیز بنوبه خود بایستی دارای ویژگیهایی از قبیل (وحدت جنس، وحدت زمان، وحدت مکان تادیه و. . .) باشند که متعاقبا به تفصیل آنها را مورد شرح و بررسی قرار خواهیم داد.

---

1. http://www.unidroit.org/english/documents/2000/study50/s-50-062bis-e.pdf set-off(prof. c. jauffet -spinnosi)

۲. این امر با ماهیت حقوقی تهاتر که امری خصوصی است سازگارتر است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۵-۱ وجود دو مدیون در برابر هم[۲۰]

طرفین بایستی در سمت واحدی مدیون و طلبکار یکدیگر باشند. بنابراین دیون قیم به لحاظ طلب مولی علیه قابل تهاتر نیست.

بر طبق ماده ۲۹۷ قانون مدنی ایران « اگر بعد از ضمان، مضمون له به مضمون عنه خود مدیون شود، موجب فراغ ذمه ضامن نخواهد بود». چرا که با توجه به ماده ۶۹۸ قانون مدنی ضمان موجب نقل ذمه به ذمه است. ولی در ضمان تضامنی که ذمه ضامن به مضمون عنه ضمیمه می شود بین طلب مضمون له و طلب وی از ضامن و مضمون عنه تهاتر و. اقع می گردد زیرا مخیر بودن برای مراجعه به هرکدام برای سهولت طلب است که با تهاتر حاصل می گردد. (شهیدی، ص ۱۷۴).

طرح سوال)آیا شرکت مادر قادر به تهاتر دیون اشخاص ثالث با شعبه فرعی اش است یا خیر؟

همانطور که پیشتر یادآور شدیم طلبکار و بدهکار هر یک از دیونی که بایستی تهاتر گردند، بایستی یکسان باشد. بنابراین این سوال مطرح است که شرکت مادر مجاز به تهاتر نمودن دیونش با ثالث به لحاظ دیون شعب فرعی اش است یا خیر؟ به نظر می رسد در پاسخ به این سوال بایستی ابتدایا ملاحظه کرد که آیا شعبه فرعی دارای شخصیت حقوقی مستقلی است یا خیر؟ به نظر می رسد در این خصوص برای تشخیص شخصیت مستقل شعبه ها بایستی از فاکتورهایی از قبیل اموال مستقل شعبه فرعی، قدرت تصمیم‌گیری شرکت و. . . . کمک گرفت. در صورت احراز اینگونه فاکتورها می توان حکم به استقلال شخصیت حقوقی شعبه فرعی و در نتیجه عدم امکان تهاتر نمود. ولی اگر شعبه شرکت نماینده صرف شرکت مادر باشد و کلیه معاملات را به نام و حساب شرکت مادر انجام دهد امکان استناد به تهاتر وجود ندارد.

۵-۲ وجود دو دین

برای احراز زمان ایجاد دو دین به لحاظ اثباتی می توان از قراینی از قبیل زمان سفارش خرید، صدور فاکتور، تاریخ تسلیم و. . . بهره جست. این ایده که تهاتر بایستی تنها به دیون ناشی از یک قرارداد اعمال گردد، نشات گرفته از تلقی تهاتر به عنوان ابزار شکلی و نه ماهوی است. چرا که در آیین شکلی قاضی تنها استدلالات مطروحه طرفین را بررسی می نماید ولی در خصوص دامنه اختیارات داوران در حکم به تهاتر دیون باید گفت که داوران تنها می توانند حکم به تهاتر دیونی بدهند که در نزدشان مطرح گشته است.[۲۱]

---

1. reciprocity

۲. ماده(۵). ۲۱ قواعد داوری بین المللی سوییس مقرر می دارد« تریبونال داوری صلاحیت استماع دفاع تهاتر را خواهد داشت حتی وقتی که ارتباطی که از این دفاع بوجود می آید در چارچوب شرط داوری نبوده یا موضوع توافق داوری دیگری بوده باشد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۵-۲-۱ ویژگی‌های دو دین متقابل برای تهاتر

لازم نیست میزان دقیق هر دو دین بطور مقطوع معین شده باشد. بر اساس بند ۱ ماده (۱۰۲) ۱۳ pecl مدیون نمی‌تواند حقی را که وجود یا ارزش اش معلوم نگشته است را تهاتر کند مگر اینکه تهاتر به منافع طرف دیگر صدمه وارد نیاورد.

در تفسیر pecl می‌توان گفت مصداق این بند هنگامی است که ارزش حق متقابل در جریان دعوای مربوط به تهاتر اصلی تعیین می‌گردد. همچنین هنگامی که معلوم است که حق مسلم متقابل فراتر از مبلغ دعوای طرف دیگر است و یا حداقل معادل آن است تهاتر میسر است. بدیهی است برابر بودن تعهدات طرفین به لحاظ حال بودن، طبیعی نبودن یکی از دیون و تعهدات و همچنین سایر امور موثر در تعیین ارزش و برابری دیون در هر مورد بایستی لحاظ گیرد.

۵-۲-۱-۱ وحدت جنس (وحدت موضوع)

از آنجایی که تهاتر در حکم وفای به عهدی است که خود به خود منجر به سقوط تعهدات طرفین- تا جایی که با هم معادله می نمایند- می‌گردد بنابراین تهاتر بایستی در مواردی صورت گیرد که طرفین را در همان وضعیتی قرار دهد که در صورت تادیه دو دین پیدا می‌کردند. ولی این مطلوب با تهاتر دو دین ناهمجنس (از قبیل تهاتر پول با گندم) حاصل نیست.

لزوم وحدت جنس دو دین در ماده ۲۹۶ قانون مدنی ایران و ماده ۱۲۹۱ قانون مدنی فرانسه تصریح گشته است. با این وجود بند ۲ ماده ۱۲۹۱ قانون مدنی فرانسه در حکمی استثنایی مقرر می‌دارد «تعهد به تسلیم حبوبات و کالاهای بلامعارض که قیمت آن‌ها بطور رسمی در بازار مشخص است را می‌توان با پول مشخص و قابل مطالبه تهاتر نمود». بند دو ماده ۸/۱ ویرایش «اصول قراردادهای تجاری بین المللی» به لزوم این شرط با گنجانیدن عبارت same kind یعنی از یک نوع بودن، تصریح داشته است. ماده ۱۳:۱۰۱ pecl نیز بیان داشته است که تعهدات طرفین بایستی از یک نوع same kind باشد.

بطور خلاصه باید توجه داشت که در اینجا وحدت جنسی منطقی منظور نیست بلکه دیون بایستی وحدت عرفی نیز داشته باشند. گندم کرمان با گندم همدان گرچه منطقا از یک جنس اند ولی عرفا واجد اوصاف متمایزی اند که آنها در در یک جنس همردیف قرار نمی‌دهد نکته قابل توجه انکه در کامن لا تنها تعهدات پولی قابل تهاترند. در حالی که ماده ۸/۱ اصول قراردادهای تجاری بین المللی تهاتر را به وضعیتی تعریف نموده است که در آن دو طرف پول یا اجراییperformance از یک نوع را در برابر یکدیگر دارند و یکی از آنها تعهدش را در برابر دیگری تهاتر می‌کند. ماده ۱۳:۱۰۱ pecl نیز از واژه تعهدات obligation استفاده نموده و آنان را علی الاطلاق قابل تهاتر دانسته است خواه پولی باشند یا تعهداتی غیر پولی. و مقرر می دارد« اگر طرفین هرکدام تعهداتی از یک نوع داشته باشند هر یک از طرفین می تواند حق اجرا را در برابر طرف دیگر تهاتر کند».

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۵-۲-۱-۱-۱ فرض عدم تهاتر ناشی عدم وحدت جنس به لحاظ پول خارجی متفاوت[۲۲]

در حقوق انگلستان تا مدت‌ها رای داده می‌شد که تعهدات پول خارجی می‌بایست استرلینگ باشد تا در دادگاه‌های انگلستان اجرا گردد. ولی دیدگاه فعلی ان است تعهدات پول خارجی بایستی به استرلینگ تبدیل گردند یا اگر هر دو حق به پول رایج خارجی باشند، وجه دین کمتر به وجه بیشتر به نرخ غالب در زمان صدور حکم تهاتر تبدیل گردد. اغلب در تجارت‌های بین المللی، طرفین تهاتر مبالغی پول خارجی بهم بدهکار می‌گردند. گرچه علی الظاهر دو پول خارجی در برابر هم جنس واحدی تلقی نمی‌گردند وانگهی قایل گشتن به این نظر با ضروریات تجارت بین الملل همخوانی ندارد.

طبق ماده ۸/۲ اصول قراردادهای تجاری بین المللی در صورتی که هر دو وجه رایج خارجی آزادانه قابل تسعیر[۲۳]باشند و طرفین توافق ننموده باشند که شخصی که اعلام تهاتر می‌نماید بایستی تنها وجه رایج مقرره را بپردازد حق تهاتر ممکن است اجرا گردد.

ماده ۱۳/۱۰۳ PECL مقرر می‌دارد «در جایی که طرفین هریک پول خارجی متفاوتی را به یکدیگر بدهکارند هر طرف می‌تواند این حق را در برابر طرف دیگر تهاتر کند مگر اینکه طرفین توافق خلاف نموده باشند که شخصی که اظهار تهاتر می نماید بایستی منحصرا پول رایج تعیین شده را بپردازد.

همانگونه که ملاحظه می‌گردد pecl بر خلاف اصول قراردادهای تجاری بین المللی هیچ اشاره به قید آزادانه قابل تسعیر بودن نداشته است. در تبیین علت این امر می توان اظهار داشت که pecl مربوط به حقوق اروپاست که بخش اعظم آن از پول رایج مشترک (یورو) استفاده می‌کنند و هنگامی که تعهد به سایر پول ها باشددست کم اینکه همیشه قابل تبدیل (تسعیر) به سایر ارزهاست. در حالی که اصول قراردادهای تجاری بین المللی مربوط به حقوق قراردادهای بین المللی در سطح جهان است و پولهایی وجود دارند که براحتی قابل تبدیل نیستند.

با این وجود در حقوق ایران اظهار نظر گشته است که در وضع کنونی بازار بین دو دینی که یکی به ریال و دیگری به ارز خارجی است تهاتر حاصل نمی‌گردد (دکتر کاتوزیان، قانون مدنی در نظم کنونی ذیل ماده ۲۹۶ ق. م ۲۹۶). مرحوم امامی نیزمستند به ماده ۲۹۶ قانون مدنی طلب از جنس ریال را غیرقابل تهاتر قهری با ارز خارجی دانسته اند (امامی، سید حسن، ج اول،۱۳۸۲، ص ۳۴۰).

پذیرش نظریه دکترین ایرانی بویژه در کشورهایی پذیرفتنی است که نرخ ارز و پول خارجی ثبات نداشته و دایما بطور فزاینده بالا و یا پایین می رود. با این وجود این نظر در خصوص کشورهایی که دارای نرخ تثبیت ارزند نمی تواند مرجح باشند کما اینکه pecl راه حل متفاوتی را اتخاذ کرده است.[۲۴]

---

1. different foreign currency

2. Freely convertible

۳. برخی فقها اجاره ثانی عین مستاجره به قیمی بیشتر اتز مالا الجاره اول توسط مستاجر اول را زمانی که مال الاجاره دوم از جنس مال الجاره اول نباشد پذیرفته اند. (نظر سید طباطبایی). مرحوم خویی در خصوص جنس معتقدند که« اما اذا کانت الاجرت نفس الدهم، و الدینار، او الریال و والدولار و نحوها من الاوراق النقدیه فالاختلاف الاجناس غیرمانع فی صدق عنوان الاکثر[۴]لی العرف ». یعنی وحدت جنس در دینار و دلار را

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

۲-۱-۲-۵ وحدت زمانی دو دین

منظور از اتحاد زمان مذکور در ماده ۲۹۶ قانون مدنی، متحد بودن تاریخ مدیونیت طرفین نیست بلکه منظور اتحاد زمان تادیه دین است (حکم شماره ۱۳۱ شعبه سوم دیوانعالی کشور، ۱۳۲۳/۱/۱۵، قانون مدنی در آراء دیوان عالی کشور، گرآوری: نیک‌فر، مهدی، تابستان ۱۳۷۴، انتشارات کیهان، تهران، تابستان ۱۳۷۴، ص ۷۵به نقل از مجموعه متین دفتری، قسمت حقوقی ص ۱۳۳). باید توجه داشت همانگونه که اساتید مسلم حقوق مدنی نیز اظهار داشته اند لازم نیست که موعد تادیه دو دین یا زمان ایجاد آن‌ها یکی باشد. پس اگر موعد پرداخت دیون متفاوت ولی یکی از طرفین تاخیر در ادای دین نماید تا موعد پرداخت دین دیگر رسد تهاتر بوجود می‌آید. زیرا هر دو دین در زمان واحد قابل وصول اند. همچنین اکثریت حقوقدانان دو دین موجل را قابل تهاتر دانسته‌اند چرا که اتحاد زمان مندرج در ماده ۲۹۶ قانون مدنی در موجل هم متصور است (دکتر صفایی، حسین، قواعد عمومی قراردادها، ص ۲۶۳، امامی، پیشین، ص ۳۴۰). نکته دیگر آنکه مشروط له می تواند از حقی که بسود وی شرط شده است صرف نظر نماید بنابراین هرگاه اجل بسود طلبکار باشد و از اجل صرف نظر کند طلب وی حال و امکان تهاتر وجود دارد.

۱-۲-۵-۲-۱ وضعیت تهاتر در فرض اعطای مهلت عادلانه یا قرار اقساط:

ماده ۲۹۶ قانون مدنی وحدت زمانی دو دین را شرط تهاتر قهری دانسته است. مطابق ماده ۲۷۷ قانون مدنی حاکم می‌تواند نظر به وضعیت مدیون، مهلت عادلانه یا قرار اقساط بدهد. حال سوال آن است که آیا دین مزبور حال محسوب می‌شود یا موجل؟ اثر تعیین ماهیت دین در جایی نمودار می‌گردد که مدیون از طلبکار سابق خود به دلیل دین حالی بستانکار گردد بنابراین این سوال مطرح است که آیا بین این دو دین تهاتر حاصل می‌گردد یا خیر؟

باید توجه داشت که مهلت قضایی که برای دین حال است ماهیت و ویژگی این دین را تغییر نمی‌دهد بنابراین دین مذکور حال باقی مانده و قابل تهاتر است (صفایی، حسین، قواعد عمومی قراردادها، ص ۲۶۴). دکترشهیدی نیز در کتاب سقوط تعهدات برآنند که مهلتی که دادگاه طبق ماده ۲۷۷ قانون مدنی به مدیون می‌دهد اجل محسوب نشده و مانع تهاتر نیست (شهیدی، سقوط تعهدات، ص ۱۷۶).

نظر حقوقدانان بزرگوار فوق از جهاتی چند قابل تقویت است. این سوال در حق حبس نیز مطرح گشته است که آیا تعیین اقساط یا مهلت عادلانه از جانب حاکم، حق حبس طرف مقابل را ساقط می‌نماید یا خیر؟ برگشت پاسخ به این سوال به این نکته است آیا حق حبس که طبق ماده ۳۷۷ قانون مدنی تنها در تعهدات همزمان(خواه هر دو موجل و خواه هردو حال) جاری می‌گردد آیا با صدور حکم دادگاه مبنی بر قرار اقساط یا اعطا مهلت عادلانه، ماهیت دین موجل می‌شود و در نتیجه حق حبس طرف مقابل ساقط

پذیرفته اند (خویی، ابوالقاسم مستند العروه الوثقی، ج ۴۰(کتاب اجاره) پاورقی صص ۲۸۲-۳) ایشان از جمله معیارهای وحدت جنس را امکان نسبت سنجی اکثر و اقل دانسته اند. مثلا دابه با اسب از یک جنس نیست چون که عرفا گفته می شود قیمت بیشتر است نه نفس اسب یا دابه.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

می گردد؟ در پاسخ به این سوال اکثریت حقوقدانان حق حبس را برای هر دو طرف ثابت می دانند و صرف قرار اقساط یا اعطای مهلت عادلانه را مسقط حق حبس نمی‌دانند. می توان از این نظر وحدت ملاک گرفت و قایل به امکان استناد به تهاتر در فرض اعطای مهلت عادلانه یا قرار اقساط گشت.

۲- لزوم احترام به اصل آزادی قرارداها و حاکمیت اراده مقتضی آن است در تفسیر آثار دخالت حاکم، اخذ به قدر متیقن نماییم. قصد طرفین هنگام انعقاد عقد بر حال بودن تعدات تعلق گرفته است و اطلاق عقد منصرف به حال بودن تعهدات طرفین دارد. بنابراین اجل حساب کردن دین- به عنوان مانع تهاتر- خلاف اصل است.

۳- فلسفه حمایت حاکم از متعهد ناتوان در پرداخت دین تا زمانی باقیست که وی قدرت واقعی بر ایفای تعهداتش بطور یکجا نیست و امکان وفای به عهد برای وی متعسر است و از اینرو اعطای مهلت به منظور ارفاق به مدیون صورت گرفته تا طلبکار نتواند به یکباره اجبار وی و نهایتا فسخ قرارداد را خواستار گردد.

وانگهی هنگامی که وی از طلبکار خود بستانکار می گردد آیا نمی‌توان گفت حمایت از متعهد سابقا ناتوان، فلسفه وجودی اش را از دست داده است؟ تهاتر نوعی سقوط تعهد و به تعبیر استاد صفایی در حکم وفای به عهد است. آیا زمانی که شخص متعهد، میسر از ایفای تعهدش از طریق تهاتر می باشد باز هم می‌توان فلسفه وجودی ماده ۲۷۷ قانون مدنی را محرز دانست؟ همچنین قابل ذکر است که اصولا قرار اقساط و مهلت عادلانه، در هر صورت با منافع متعهدله در تعارض است چرا که لالجل قسط من الثمن. و عدم قول به تهاتر در فرض ما بار ناتوانی سابق مدیونی را که در حال حاضر دارا گشته است را بر دوش بستانکاری می نهد که چه بسا معامله ثانوی وی با مدیون را نظر به امکان تهاتر صورت داده باشد. بنابراین تنها اثر دخالت حاکم، ارفاق به مدیون و عدم امکان مطالبه یکجای ثمن و یا اعطای مهلت پرداخت است. و سایر آثار دین از جمله امکان تهاتر دیون باقی است.

نظر به این مهم است که ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی فرانسه صراحتا اشعار می‌دارد «اعطای مهلت، مانع تهاتر نمی شود». [۲۵]

۵-۲-۱-۳ دو دین بایستی کلی باشند.

قانون مدنی ایران تصریحی به کلی بودن دو دین ندارد ولی حقوقدانان ایرانی تحقق تهاتر را منوط به کلی بودن موضوع تعهد دانسته اند (صفایی، دوره مقدماتی حقوق مدنی، ص ۲۶۳). آقای دکتر کاتوزیان نیز ذیل ماده ۲۹۴ اظهار داشته اند که مقصود از دین چیزی است که بر ذمه تعلق می گیرد پس تنها دو دینی که موضوع آن‌ها کلی است قابل تهاتراند. مرحوم امامی علت لزوم کلی بودن دو دین را آن دانسته اند که فقط کلی می‌تواند در ذمه تعلق گیرد و بوسیله تهاتر ساقط گردد (امامی، سید حسن، حقوق مدنی، ج اول، ۱۳۸۲، ص ۳۴۰). پاره ای از حقوقدانان کلی بودن موضوع دو دین را شرط مستقلی ندانسته اند و آن را از

1. Le terme de grance n´ pas point un abstacle à la compensation

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

توابع این شرط اصلی دانسته اند که دو دین بایستی مثل یکدیگر باشند بگونه ای که بتوان در مقام وفای به عهد هر یک را بجای دیگری پرداخت (کاتوزیان، ناصر، نظریه عمومی تعهدات، ۱۳۷۹، ش ۳۱۴). با این وجود ماده ۱۲۹۱ قانون مدنی فرانسه به صراحت لزوم کلی بودن دیون اشاره داشته است و بیان می‌دارد «تهاتر فقط بین دو دینی حاصل می شود که موضوع آن ها بطور برابر مبلغی پول یا مقدار معینی مال کلی از جنس واحد باشد».

پس اگر الف به شخص ب یک خانه وبلایی معینی بدهکار باشد و ب نیز به الف خانه ویلایی معینی در مجاورت آن بدهکار باشد تهاتر حاصل نمی‌گردد.

٥-٢-١-٤ وحدت مکان

با توجه به مادهد ۲۸۰ قانون مدنی انجام تعهد باید در محلی که عقد واقع گشته است بعمل آید مگر در صورت توافق مخالف طرفین و یا وجود عرف مخصوص. از اینرو تهاتر قهری نمی‌تواند به حکم قانون بر دو دین با مکان تادیه متفاوت تحمیل گردد. چون خصوصیت مکان تادیه در ارزش تعهد موثر است مگر اینکه طرفین بنحوی از انحا از این امر صرف نظر نمایند که در این صورت نیز تهاتر قراردادی و نه تهاتر قهری بوقوع خواهد پیوست.

٥-٢-١-٥ قابل استماع بودن هر دو دعوی

اگر یکی از دیون مشمول مرور زمان شود، با ایراد مرور زمان مدیون موظف به تادیه نیست. ولی هرگاه دین مشمول مرور زمان مستند به سندرسمی باشد و بدون نیاز به طرح دعوی و از راه اجرا قابل وصول باشد تهاتر واقع می‌گردد (دکتر شهیدی، سقوط تعهدات، ص ۱۷۷).

با توجه به ماده ۱۴:۵۰۳ pecl متعهد می‌تواند تا دو ماه از تاریخ آگاهی از تهاتر به مرور زمان استناد نماید.

٥-٢-١-٦ دین متعلق به حق ثالث نباشد.

مرحوم دکتر شهیدی از این شرط تحت عنوان «آزاد بودن دو دین» نام برده اند. با این وجود ما متعلق حق شخص ثلث نبودن دین را در بحث دیون غیر قابل تهاتر بطور جداگانه بررسی خواهیم نمود.

٦- دیون غیر قابل تهاتر

گاه دیونی وجود دارد که از هرلحاظ تا جایی که با هم معادله می نمایند قابل تهاتراند منتها قانون نظر به پاره ای از مصالح از جمله رعایت حال طرف ضعیف‌تر (به عنوان مثال در نفقه- دستمزد کارگران و. . .)، رعایت نظم ادرای و حقوق عمومی (دیون دولت) و رعایت نظم عمومی و اخلاق حسنه و پیشگیری از

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

دادرسی خصوصی (غیرقابل تهاتر بودن دیون ناشی از شبه جرم عمدی) و. . . . پاره ای از دیون را غیر قابل تهاتر اعلام نموده است.

٦-١ دیون غیرقابل بازداشت

در فرانسه منع تهاتر در خصوص نفقه و مزد کارگر آمده با این وجود رویه قضایی فرانسه آن را به عنوان قاعده کلی به کلیه دیون غیر قابل توقیف تسری داده است (استاد صفایی، ص ۲۹۷ به نقل از کاربونیه). با توجه به ماده ۱۲۹۳ قانون مدنی فرانسه مقرر می دارد« علت هر یک از دیون هرچه باشد، تهاتر حاصل می گردد مگر در موارد ذیل:

بند۳- دینی که علت آن، غیرقابل بازداشت بودن نفقه اعلام شده است». مطابق ماده۱۳:۱۰۷ pecl نیز تهاتر در موارد ذیل واقع نمی‌شود:

بند ب) در برابرر ادعا تا میزانی که این ادعا قابل توقیف[۶]نیست».

بند ب ماده ۳۲۳ قانون تعهدات سوییس نیز مقرر می‌دارد «کارفرما نمی‌تواند مزد کارگر را با طلبی که از وی دارد تهاتر کند مگر تا حدودی که مزد او قابل توقیف باشد».

در حقوق آلمان نیز هنگامی که یکی از دیون توقیف شده باشد امکان تهاتر وجود ندارد.

با این وجود از دیدگاه مرحوم دکتر شهیدی «قابل بازداشتن نبودن دین برای استیفای طلب» دلالت بر «قابل تهاتر نبودن با دین ساده» نیست. چراکه ممتاز بودن تنها سبب حق تقدم صاحب آن حق بر سایر طلبکاران به هنگام تادیه دین مدیون خواهد بود ولی از جهت حقوقی مانع تهاتر نخواهد بود. از طرف دیگر در حقوق فرانسه هم از بین دیون ممتازه تنها دین مربوط به نفقه غیرقابل تهاتر با دین ساده شناخته شده است. همچنین حتی اگر ممتاز بودن دین را دال بر غیرقابل بازداشت بودن نماییم، نمی‌توان از غیرقابل بازداشت بودن غیرقابل تهاتر بودن را بدست آورد (شهیدی، سقوط تعهدات، صص ۱۸۹ و ۱۸۹). دیون ممتازه مانند نفقه زوجه (ماده ۱۲۰۶ قانونئ مدنی) غیرقابل تهاتر است. زیرا از ممتازه بودن دین می توان غیرقابل بازداشت بودن و غیر قابل تهاتر بودن را استنباط نمود گرچه استنباط مزبور بعید و دور از احتیاط و عمل قضایی یا حقوقی است (امامی: ص ۳۴۲). با این وجوداین، نظر دکتر شهیدی پذیرفتنی بنظر نمی‌رسد چرا که دیون غیرقابل بازداشت فلسفه حمایتی[۷]دارند و بهمین دلیل علی رغم امکان عملی بازداشت قانونگذار آنها را غیرقابل بازداشت تلقی نموده است. قول به تهاتر فلسفه حمایتی این قاعده نسبت به این دسته از بین می برد. از طرف دیگر بازداشت دیون نهایتا برای وصول تعهد یا همان ایفای تعهد یا جبران خسارت وارده صورت می گیرد ولی علی رغم این واقعیت قانونگذار این شیوه وصول طلب را منع ساخته است تهاتر در

1. Attachment
2. Protectical

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

حکم وفای دین است و قانونگذار نظر به فلسفه حمایتی مارالذکر، مطلق وصول دین و ایفا از دین غیرقابل بازداشت را منع ساخته است خواه این وصول از طریق بازداشت دین باشد و خواه اعلام تهاتر.

٦-٢ دیون ناشی از خسارات عمدی

نکته قابل توجه در این خصوص تفکیک صورت گرفته در بند ب ماده ۳۲۳ قانون تعهدات سوییس است که مقرر می‌دارد« کارفرما نمی‌تواند مزد کارگر را با طلبی که از وی دارد تهاتر کند مگر تا حدودی که مزد او قابل توقیف باشد مع هذا، مطالبات ناشی از خساراتی که بطور عمدی که از طرف کارگر وارد شده است، بدون محدودیت قابل تهاتر است» مطابق ماده۱۳:۱۰۷ pecl نیز «تهاتر در موارد ذیل واقع نمی‌شود: بند ج) در برابر حق ناشی شده از فعل عمدی زیانبار ». در قانون مدنی آلمان نیز تصریح گشته است که دیون ناشی از خسارات حکم داده شده ناشی از شبه جرم عمدی[8]قابل تهاتر نیست. فلسفه این عدم تهاتر می‌تواند لزوم تشدید برخورد قانونگذار با متعمدان داری سوء نیت، پرهیز از انتقام جویی اشخاص و دادرسی خصوصی و اثر بازدارندگی این مقرره باشد.

٦-٣ دیون متعلق به حق اشخاص ثالث

از جمله دیون غیرقابل تهاتر دیونی است که متعلق حق ثالث قرار گرفته باشد. مرحوم دکتر شهیدی (دکتر شهیدی در کتاب سقوط تعهدات، ص ۱۷۷) از آن به عنوان شرطی تحت عنوان «آزادبودن هر دو دین» نام برده است. سایر حقوقدانان از جمله مرحوم امامی (امامی، حقوق مدنی، ص ۳۴۱) این شرط را در زمره شرایط ایجابی ذکر نموده اند. مطابق ماده ۸۷ قانون اجرای احکام مدنی «درخواست توقیف می تواند طلبی باشد که محکوم علیه از ثالث دارد». بنابراین هرگاه دین بر طبق مقررات قانونی به سود شخص ثالث بازداشت گردد، مدیون نمی‌تواند ان دین را به طلبکار اصلی تادیه نماید. و اگر مدیون بعدها از طلبکار خود داین شود نمی‌تواند به تهاتر استناد نماید بلکه بایستی برای وصول طلب خود به این طلبکار رجوع کند و مجاز نیست که طلب طلبکارش نزد وی که متعلق حق شخص ثالث قرار گرفته است را با طلب خودش تهاتر نماید. ماده ۲۹۹ قانون مدنی ایرانی نیز ناظر بر این امر است. ماده ۱۲۹۸ قانون مدنی فرانسه نیز دیون متعلق حق مکتسبه اشخاص ثالث را غیر قابل تهاتر دانسته است همچنین در نمونه دیگر از تعلق حق شخص ثالث را در بند ۲ ماده ۴۲۳ قانون تجارت می‌بینیم. این ماده اشعار می‌دارد «هرگاه تاجر بعد از توقف معاملات ذیل را بنماید باطل و بلااثر خواهد بود.

بند۲- تادیه هر قرض اعم از حال و موجل به هر وسیله که بعمل آمده باشد.» با توجه به قید «به هر وسیله که بعمل آمده شده» می‌توان اظهار داشت که تهاتر خود نوعی تادیه به حساب می‌آید و از این رو باطل است زیرا تادیه دین ولو در قالب تهاتر ترجیح یک طلبکار بر دیگران است در حالی که می بایست پس از توقف

---

1. Intentional tort

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

همه بستانکاران از حقوق برابرای برخوردار بوده و وارد هیات غرمایی گشته و حصه غرمایی – که قطعا برابر با وصول تمام طلب نخواهد بود– خواهد برد.

٦-٤ دین دولت

دین دولت با اشخاص قابل تهاتر نیست چرا که این امر مغایر نظم بودجه عمومی سالانه استقانون نحوه پرداخت محکوم به دولت و عدم تامین و توقیف اموال دولتی مصوب سال ۱۳۶۵، توقیف اموال دولتی به منظور وصول طلب را ممنوع ساخته و به دولت تا تامین اعتبار بودجه سال بعد مهلت می‌دهد. مطابق ماده ۱۲۵ قانون تعهدات سوییس «مطالبات ذیل، بر خلاف میل طلبکار تهاتر نمی شوند.

۳- مطالبات ناشی از حقوق عمومی، به نفع دولت و استان ها».

٦-٥ سایر موارد

در خصوص نفقه همانگونه که اساتید معظم بیان داشته اند بایستی بین نفقه آینده و نفقه گذشته قایل به تفکیک گشت چرا که نفقه گذشته دینی مانند سایر دیون است بنابراین با طلب شوهر قابل تهاتر است.

ماده ۱۲۹۳ قانون مدنی فرانسه مقرر می دارد« علت هر یک از دیون هرچه باشد، تهاتر حاصل می گردد مگر در موارد ذیل:

بند۱– در خواست استرداد چیزی که مالک بطور غیرعادلانه از آن محروم گشته است

۲– در خواست استرداد مال ودیعه و عاریه»

مطابق ماده ۱۲۵ قانون تعهدات سوییس «مطالبات ذیل، بر خلاف میل طلبکار تهاتر نمی شوند

مطالباتی که موضوع آن ها خواه رد چیزی، خواه بهای مال امانی، یا مال ربوده شده بناحق و یا بدست آمده از طریق تدلیس باشد.

مطالباتی که طبیعت خاص آن ها مستلزم پرداخت ولاقعی شان باشد. ».

٦-٦ دیون غیرقابل تهاتر به لحاظ توافق طرفین

باید توجه داشت که در واقع تهاتر در بین بازرگانان بین المللی که با هم اغلب در معامله اند کمتر اتفاق می‌افتد چرا که شیوه های مالی و قراردادی دیگری برای سقوط دیون بین طرفین از قبیل صورتحساب های اعتباری[1]،پرداخت‌های حساب جاری[2]و. . . وجود دارد

با این وجود مقدمتا باید این سوال را پاسخ گفت که آیا اراده و توافق طرفین می‌تواند مانع تهاتر گردد؟ به عبارت دیگر وقوع تهاتر در زمره قواعد آمره محسوب است یا تخییری؟

---

1. credit accounts
2. current account advances

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

در پاسخ بدین سوال بایستی توجه داشت که قهری بودن تهاتر تنها مفید ان است که برای وقوع تهاتر نیازی به رضایت طرفین نیست با این وجود دلالت بر آن ندارد که تهاتر برخلاف تراضی طرفین بوقوع بپیوندد. در حقوق ایران پاره‌ای از حقوقدانان اظهار کرده اند که قهری بودن تهاتر با امکان انصراف از آثار آن تعارض ندارد زیرا تهاتر برای آسان تر کردن پرداخت‌هاست و با نظم عمومی ارتباط ندارد. انصراف از تهاتر ممکن است پیش از وقوع آن صورت گیرد یا پس از تقابل دو دین (کاتوزیان، پاییز ۱۳۷۷، ذیل ماده ۲۹۵، ص ۲۵۷).

باید توجه داشت توافق طرفین زمانی مانع تهاتر است که پیش از اجتماع شرایط تهاتر باشد و الا پس از جمع شدن شرایط دو دین ساقط می گردند و دیگر دینی موجود نیست که طرفین بر بقای آن توافق کنند (شهیدی، سقوط تعهدات، ص ۱۸۱).

مطابق ماده۱۳:۱۰۷ pecl نیز «تهاتر در موارد ذیل واقع نمی‌شود: بند الف) در جایی که تهاتر در قرارداد استثنا شده باشد». ماده ۱۲۶ قانون تعهدات سوییس نیز مقرر می دارد «بدهکار می‌تواند، از قبل از حق تهاتر صرف نظر کند».[۳۱]

در حقوق فرانسه نیز ازآنجایی که تهاتر موضوع نظم عمومی نیست در صورتی که طلبکار نخواهد به تهاتر استناد کند، تهاتر نمی‌تواند راساً[۲] توسط دادگاه مورد استناد واقع گردد.

۷- تعیین تهاتر در فرض تعدد حقوق و تعهدات شخص استناد کننده به تهاتر:

دکتر شهیدی در کتاب سقوط تعهدات این نوع از تهاتر را تهاتر ایقاعی دانسته اند. تهاتر ایقاعی عبارت است از تساقط دیون دو شخص که متقابلا مدیون هم اند به اراده یکی از ایشان. دکتر شهیدی مثالی را اینگونه نقل می‌نمایند. مثلا اگر یکی از دو مدیون، دو یا چند دین با وثیقه های متفاوت به دیگری داشته باشد و مجموع این دیون از دینی که مدیون دیگر به او دارد بیشتر باشد، تهاتر به اراده مدیونی که دیون متعهد دارد واقع خواهد شد (شهیدی، سقوط تعهدات، ص ۱۸۴) چرا که تهاتر در حکم تادیه دین است و مطابق ماده ۲۸۲ تشخیص اینکه تادیه بابت کدام دین است با مدیون می باشد.

۷-۱ تعیین تهاتر در فرض تعدد دیون

بند ۲ ماده ۱۳/۱۰۵ pecl مقرر می دارد «در جایی که شخصی که اخطار تهاتر می‌دهد، بایستی دو یا چند تعهد را نسبت به طرف دیگر انجام دهد، قواعد ماده ۷:۱۰۹ با تغییرات مقتضی اعمال می گردد». همچنین با توجه به ماده ۷:۱۰۹ در زمان انجام تهاتر، مدیون بایستی اعلام نماید که ایفا مربوط به کدام دین است و الا طرف دیگر ظرف مدت متعارفی، اجرا را به تعهدی که خودش انتخاب می‌نماید اختصاص داده و به مدیون

1. Le debiteur peut renoncer d avance a la compensation
2. Sua sponte

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

اطلاع می‌دهد. ولی اختصاص دادن از جانب وی به دینی که حال نشده، نامشروع یا متنازع فیه است، نامعتبر است. در فقدان اختصاص دادن ایفای دین از جانب وی، ایفای دین به تعهداتی اختصاص می‌یابد که یکی از معیارهای ذیل را به ترتیب داشته باشند:تعداتی که حال است، یا ابتدا حال شده، تعهداتی که طلبکار در برابر آن حداقل وثیقه را دارد، تعهدی که برای مدیون شاق‌ترین است، تعهدی که در ابتدا بوجودآمده است در فقدان معیارهای فوق ایفای دین به همه دیون به نسبت سرکش می گرددبه علاوه در خصوص تعهد پولی، پرداخت مدیون ابتدا به هزینه ها، سپس منافع و سوم اصل دین اختصاص می بابد مگر اینکه طلبکار شیوه اختصاص دادن متفاوتی را اعمال نماید. .

با این وجود راجع به این فرض اصول قراردادهای تجاری بین المللی تعیین تکلیف ننموده است.

در حقوق فرانسه باتوجه به ماده ۱۲۹۷ قانون مدنی این کشور و ارجاع آن به ماده ۱۲۵۶ هرگاه کسی دیون متعددی داشته باشد پرداخت الف) متعلق به دینی است که حال شده ب) بیشترین منفعت را برای مدیون دارد. . هرگاه دیون طبیعت یکسانی داشته باشند تادیه متعلق به قدیمی ترین دین خواهد بود و الا تادیه متعلق به همه دیون به نسبت خواهد بود.

۷-۲ تعیین تهاتر در فرض تعدد حقوق

بند ۱ماده ۱۳/۱۰۵ pecl مقرر می دارد «در جایی که شخصی که اخطار تهاتر می دهد، دو یا چند حق در برابر طرف دیگر داراست، «اخطاریه تنها در صورتی موثر واقع می شود که حقی را که بدان ارتباط دارد را تعیین نماید».

این وجود در فرضی که شخص استنادکننده به تهاتر حقوق نتعددی دارد ماده(۲) ۸/۴ اصول قراردادهای تجاری بین المللی مقرر می دارد ۳ راه حل وجود دارد:

۱- در اخطاریه تهاتر تعیین نماید که تهاتر مربوط به کدام دین است.

۲-والا طرف دیگر – مدیون- بایستی ظرف مدت معقولی، حقوقی را که مایل است تهاتر شود را مقرر دارد.

۳- اگر طرفینسکوت اختیار نمایند ماده۸/۴/۲ مقرر میدارد که تهاتر متعلق بر همه قوق بوده و بطور نسبی بر همه سرشکن می گردد. (تسهیم به نسبت می شود).

۸- عطف بماسبق شدن یا نشدن تهاتر (اعلامی یا تاسیس بودن حکم تهاتر)

در حقوق فرانسه تهاتر از تاریخ خلق(پیدایش) دین ثانوی موثر واقع می‌شود و استناد به تهاتر در دادگاه استناد به واقعه حقوقی از پیش موجود است. گرچه برخی از حقوقدانان این کشور معتقدند که تهاتر بدون

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

استناد بدهکار در برابر دعوای بستانکار واقع نمی گردد.[۳]ماده ۱۳:۱۰۶ pecl مقرر می‌دارد «تهاتر، از زمان اخطار تعهدات را تا جایی که همگستره اند، ساقط می نماید». در ماده ۱۳:۱۰۴pecl نیز مقرر گشته است که حق تهاتر با اخطار به طرف دیگر اعمال می گردد.

در حقوق آلمان اگرچه اعلام اختیاری تهاتر وجود دارد ولی تهاتر از زمان اعلام موثر واقع نمی‌شود بلکه عطف بماسبق می‌گردد. این تاریخ بویژه از لحاظ احتساب منافع ناشی از زمان پیدایش دین دوم تا اعلام اختیاری تهاتر حایز اهمیت است.

در حقوق انگلستان همانگونه که پیشتر ذکر کردیم این دادگاه است که تصمیم می‌گیرد که آیا اعمال تهاتر منصفانه و عادلانه است یا خیر و تهاتر تنها با صدور حکم دادگاه حاصل می‌شود. از این رو معمولا اثر تهاتر نسبت به آتیه است و عطف بماسبق[۴]نمی‌شود. بنابراین از دیدگاه کامن لا زمان تاثیر تهاتر، همان زمان صدور حکم دادگاه به تهاتر است چراکه در کامن لا تهاتر اصولا یک شیوه جبران قضایی[۵]است.

در ماده (۲) /۸/۵ اصول قراردادهای تجاری بین المللی دیدگاه صریحی نسبت به اثر تهاتر اتجاذ شده و مقرر می‌دارد «اگر شرایط تهاتر مهیا باشد، اعلام تهاتر از زمان اخطارnotice موثر واقع می‌گردد.» بنابراین اثر تهاتر در اصول قرارداهای تجاری بین المللی نسبت به آتیه بوده و عطف بماسبق نمی‌گردد.

قانون برخی کشورها مانند یونان، لهستان، آلمان، و سوییس ابراز ارداه را برای وقوع تهاتر لازم دانسته اند و بدون آن تهاتر را واقع نمی‌دانند. منتها این ابراز اراده اثر قهقرایی دارد و باعث وقوع تهاتر از زمان پیدایش دین دوم خواهد بود(شهیدی، سقوط دین، ص ۱۸۱). به عنوان مثال ماده ۱۲۴ قانون تعهدات سوییس مقرر می دارد « - تهاتر محقق نخواهد شد مگر وقتی بدهکار قصد خود را در مورد استناد به آن به اطلاع طلبکار برساند. ۲- در این صورت دو بدهی، تا حدود دینی که مبلغ کمتر است، از زمانی که می‌توانستد تهاتر شوند، ساقط شده تلقی می‌گردند».

۹- ماهیت تهاتر

«در تهاتر قهری اهلیت شرط نیست». (بروجردی عبده، ۱۳۸۰ص ۱۷۶) در تقویت این نظر باید توجه داشت که مطابق ماده ۲۹۶ اختلاف در سبب[۶]مانع تهاتر نیست. بنابراین طلب صغیر از مدیون (بابت اجاره) با

---

۱. البته این امر مانع از خاصیت قهری بودن تهاتر نیست چرا که در دعاوی مدنی دادگاه همواره ممنوع از تحصیل دلیل است و نمی تواند نقش دفاعی خوانده را ایفا کند. نتیجه قهری بودن تهاتر آن نیست که دادگاه بتواند درباره وجود طلب خوانده از خواهان و وقوع تهاتر بین این طلب و طلب خواهان تحقیق و تفحص کند بلکه نتیجه قهری بودن تهاتر آن است که با اثبات استحقاق خواهان دادگاه بدون توجه به هیچ امری وقوع تهاتر را پذیرد. (رک: گندمکار همان، ص ۲۱۹)

2. Retroactively

3. judicial remedy

۴. در حقوق کلاسیک پیش از مارک- آنورل برای حکم تهاتر توسط قاضی، بایستی علت و منبع دین با طلب یکسان باشد به عبارت دیگر دین و طلب بایستی از عقد واحدی مشتق شده باشند. بنابراین به عنوان مثال دین بوجودآمده از یک بیع قابل تهاتر با طلب بیع دیگر نبود. دلیل این عدم امکان، همواره به اصل لزوم« اتحاد در مساله» برمی گشت. (لوی، ۴۴۵)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

شکستن شیشه توسط صغیر (اتلاف) قابل تهاتر است گرچه سبب دین اولی عقد اجاره و دومی ضمان قهری (اتلاف) است. در حالیکه در اعمال حقوقی اعم از عقد و ایقاع اهلیت شرط است.

با این وجود توجه داشت که امکان تهاتر قراردادی از جانب محجور امکان پذیر نیست چرا که در این نوع تهاتر منبع اصلی تهاتر، قرارداد طرفیتن بر ارتفاع موانع تهاتر قهری است که نوعی تصرف در اموال و امور مالی است که مستلزم اهلیت است. تهاتر قهری به میزانی که با طلب طرف مقابل معادله می‌کند صورت می‌گیرد و زمانی حاصل می‌گردد که بین دو دین از حیث جنس، زمان و مکان تادیه اختلافی نباشد. تهاتر قضایی از جانب صغیر نیز سالبه به انتفای موضوع است چراکه دعوا به طرفیت ولی محجور جریان می‌یابد.

تهاتر خواه قراردادی، خواه قانونی و قضایی در هر صورت با حصول شرایط چندگانه مربوط به تهاتر قهرا واقع می گردد با این وجود باید توجه داشت که این واقعیت، هیچ خللی به تقسیم بندی های صورت گرفته در باب انواع تهاتر وارد نمی‌آورد چرا که این تقسیم بندی‌ها نظر به منبع اصلی تهاتر است. به عنوان مثال در جایی که طرفین با توافق هم و علی‌رغم عدم وجود یکی از شرایط تهاتر قهری- به عنوان مثال تعدد مکان تادیه- شرایط تهاتر را فراهم می آورند گرچه تهاتر قهرا واقع می‌گردد ولی در هر حال منشا این تهاتر قهری قرارداد طرفینی بوده است که در نهایت منجر به تهاتر قهری می‌گردد.

بلحاظ تاریخی نیز در تفسیر ماهیت تهاتر با اختلاف نظر حقوقدانان مواجه هستیم. از دید برخی رومانیست ها تهاتر قانونی است یعنی متاثر از «حقوق»[۳۷]است از این رو خود بخود لازم الاجراست وحتی بدون اطلاع طرفین اثر گذار است. این دکترین، دکترین شارح «مارتینوس» در قرن ۱۲ بود که توسط تفسیرکبیر آکورس در قرن ۱۳ و بویژه در قرن ۱۶ توسط «کوجاس» از سرگرفته شد. از دید برخی رومانیست‌های دیگر تهاتر همواره قضایی است. آزون در قرن دوازدهم و تا اندازه ای «بارتول» در قرن چهاردهم بر این نظر بودند. از دید «دونو» صرف توسل جستن به تهاتر، بدهکار را با اثر قهقرایی از دین می‌رهاند. دوما و پوتیه، متاثر از نظریات کوجاس زمینه را برای ماده ۱۲۹۰ قانون مدنی فرانسه فراهم آوردند که تهاتر حتی با بی‌اطلاعی بدهکار عمل می‌نماید (لوی، ۴۴۵ و ۴۴۶).

نکته جالب توجه در این مجال، مفهوم خاص تهاتر در حقوق انگلستان است شگفت انگیز آنکه انگلستان دیدگاه تهاتر قضایی روم باستان را پذیرفته است و دیگر آنکه دکترین تهاتر توسط آیین دادرسی مدنی توسعه یافته و تهاتر به عنوان یک ابزار شکلی بوجود آمده است. نهایتا تصمیم گیری در خصوص اینکه آیا تعهدات متقابل در برابر هم تهاتر می‌شوند یا خیر با دادگاه است. همچنین باید توجه داشت که تهاتر در حقوق انگلستان توسط دادگاه‌های اکویتی توسعه یافته است.[۳۸]در حال حاضر تهاتر در کشورهای کامن لا محدود به دیون مالی است.

---

1. jus
2. treitel G. H, The law of the contract , eleventh ed, sweet& 2003

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

بر اساس حقوق انگلستان تهاتر بیشتر قضایی تلقی می‌گردید گرچه در عمل قضات بیشتر در جستجوی یک توافق ضمنی طرفین که مثبت قصدشان برآنکه دیون متقابل در برابر هم تهاتر شوند، هستند. به لحاظ تئوری، تهاتر یک دفاع شکلی است که در صورت وجود شرایط آن توسط دادگاه اعمال می‌گردد. دادگاه است که تصمیم می‌گیرد که آیا نسبت به خوانده دعوا، اعمال تهاتر عادلانه یا منصفانه است یا خیر. یکی از نتایج این امر آن است که تهاتر تنها هنگامی حاصل می‌گردد که حکم دادگاه صادر گردد و تهاتر عطف بماسبق نمی گردد. حقوقدانان معاصر مدرن برآنند که حقوق انگلستان تدریجا از مفهوم تهاتر به عنوان یک دفاع شکلی بسوی تهاتر به عنوان یک حق ماهوی[1] در حال حرکت است.

۱۰- آثار تهاتر قهری

با اعمال تهاتر حقوق طرفین حسب مورد تعدیل و یا ساقط می‌گردند. دیوان داوری Icc در پرونده شماره ۳۵۴۰ در سال ۱۹۸۲ مقرر داشته است «. . . بر اساس اصول کلی حقوقی، تهاتر یک شکل از سقوط دو تعهد یکسان است. . . ». (ماده ۲۶۴ قانون مدنی ایران نیز به تبعیت از قانون مدنی فرانسه تهاتر را از اسباب سقوط تعهد دانسته است).

با اعمال تهاتر در صورت تفاوت میزان تعهدات طرفین، تهاتر تا میزان تعهد کمتر طرفین را بری می سازد. (ماده ۸/۵/۲ یونیدخوآ).

با سقوط تعهد تضمینات دیون (اعم از تضمینات شخصی و عینی) ساقط می‌گردند بنابراین اگر یکی از دیون مال الرهانه ای بعه عنوان وثیقه داشته باشد فک رهن می‌گردد.

با حصول تهاتر قهری ازآنجایی که تعهدات طرفین بالمره ساقط می گرددر صورت ایفای تعهد از جانب یکی از طرفین ایفای نارئا تلقی شده و قابل استرداد است مگر اینکه از قراین برآید که طرفین از قبل نظر به عدم تهاتر داشته اند. چرا که تهاتر مربوط به نظم عمومی نیست.

با حصول تهاتر قهری خسارات تاخیر ناشی از عدم پرداخت، متوقف می گردد.

اگر تهاتر را قهری بدانیم، انتقال طلب متعاقب باطل است چرا که اصولا با تهاتر دینی باقی نمی‌ماند که بخواهد منتقل شود.

اثر تهاتر قهری در سقوط دیون تضامنی: در حقوق فرانسه بدهکار متضامن که نسبت به تمام بدهی تعهد دارد در صورتی که معادل دین از طلبکار طلب داشته باشد می تواند در برابر او ادعای تهاتر کند و با این امر سایر بدهکاران را برای الذمه نماید. ولی نظر به ماده ۱۲۹۴ قانون مدنی فرانسه بدهکار متضامن نمی‌تواند به بدهی طلبکار به سایر بدهکاران استناد نماید (رک: جنیدی، لعیا، تضامن و آثار و اوصاف آن، ش ۳۵، سال ۱۳۷۵، ص ۲۵).

---

1. Substantive

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

در حقوق لبنان نیز دیگر بدهکاران نمی توانند به تهاتر بین طلبکار و یکی از بدهکاران ضامن استناد کنند اما بعد از اینکه بدهکار متضامن (که طلبی از طلبکار دارد) در خواست تهاتر نمود دیگر بدهکاران نیز می‌توانند بدان تمسک جویند (گندمکار، رضاحسین، بهار ۱۳۸۴، ص ۲۲۲).

باید توجه داشت که فرض ماده ۲۶۷ قانون مدنی ناظر به نقل ذمه به ذمه بودن ضمان در قانون مدنی ایران است. بنابراین درصورتی که ضمان تضامنی بین طرفین برخوردار باشد برخی بیان نموده اند که در حقوق ایران تهاتر قهری است و نص مخالفی وجود ندارد که شرط خاصی برای این نوع از مقرر داشته باشد بنابراین در این فرض نیز تهاتر منجر به سقوط تعهد و ابرا ذمه بدهکار می‌شود (کاتوزیان، نظریه عمومی تعهدات، ص ۲۳۳). برخی نیز اضافه داشته اند که صرف اینکه ممکن بود مضمون له ضامن را ابرا کند، مانع تهاتر نمی‌گردد همانگونه که در دین بدون ضامن نیز احتمال ابراء ذمه مضمون عنه مانع تهاتر نمی گردد (شهیدی، سقوط تعهدات، ص ۹۸). با این وجود گفته شده است که در فرض ضمان تضامنی شرط مماثلت ماده ۲۹۶ مفقود است یک دین بر ذمه همه بدهکاران قرار گرفته است که پرداخت آن مشروط به مطالبه است. بنابراین همه بدهکاران بطور مشروط متعهد به پرداخت اند همین اختلاف کافی است تا تهاتر بین تمام دین(دین شخص + دین سایر مدیونان) واقع نگردد ولی نسبت به مقداری که در اصل مدیون است (به میزان یک سوم در فرض سه نفر بودن مدیونان) تهاتر قهرا حاصل می‌گردد (رک: گندمکار، همان، صص ۲۴۴و ۲۴۵).

نتیجه‌گیری:

تهاتر خواه قراردادی، خواه قانونی و قضایی در هر صورت با حصول شرایط چندگانه مربوط به تهاتر قهرا واقع می‌گردد با این وجود باید توجه داشت که این واقعیت، هیچ خللی به تقسیم بندی های صورت گرفته در باب انواع تهاتر وارد نمی آورد چرا که این تقسیم بندی ها نظر به منبع اصلی تهاتر است. به عنوان مثال در جایی که طرفین با توافق هم و علی‌رغم عدم وجود یکی از شرایط تهاتر قهری- به عنوان مثال تعدد مکان تادیه- شرایط تهاتر را فراهم می آورند گرچه تهاتر قهرا واقع می گردد ولی در هر حال منشا این تهاتر قهری قرارداد طرفینی بوده است که در نهایت منجر به تهاتر قهری می گردد.

در هر صورت تهاتر از اسباب سقوط تعهدات است و دو دین را تاحدی که با هم معادله می‌کنند و تا میزان بدهی کمتر ساقط می‌نماید. از آنجایی که ماده ۲۶۴ قانون مدنی تهاتر و ایفای تعهد را از اسباب سقوط تعهدات دانسته است می‌توان در عالم اعتبار تهاتر را در حکم ایفای تعهدی که مستقیما منجر به سقوط تعهد می‌گردد به حساب آورد و بسیاری از قواعد مربوط به ایفای دین را در خصوص آن اعمال نمود. بنابراین از آنجایی که تهاتر در حکم پرداخت است تنها با دینی تهاتر می‌شود که به سود شخص ثالث بازداشت نشده باشد (ماده ۲۹۹ قانون مدنی) همانگونه که نمی توان در مقام ایفای دین مال بازداشت شده به نفع شخص ثالث را پرداخت نمود.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

با اعمال تهاتر حقوق طرفین حسب مورد تعدیل و یا ساقط می گردند. و تهاتر تا میزان تعهد کمتر طرفین را بری می سازد. با سقوط تعهد تضمینات دیون (اعم از تضمینات شخصی و عینی) ساقط می‌گردند. با حصول تهاتر قهری ازآنجایی که تعهدات طرفین با تعهاتر بالمره ساقط می گردند با حصول تهاتر قهری خسارات تاخیر ناشی از عدم پرداخت، متوقف می‌گردد. اگر تهاتر را قهری بدانیم، انتقال طلب متعاقب باطل است چرا که اصولا با تهاتر دینی باقی نمی ماند که بخواهد منتقل شود. اثر تهاتر قهری در سقوط دیون تضامنی نیز باید گفت که در حقوق پاره‌ای از کشورها مانند فرانسه و لبنان دیگر بدهکاران نمی‌توانند به تهاتر بین طلبکار و یکی از بدهکاران ضامن استناد کنند اما بعد از اینکه بدهکار متضامن (که طلبی از طلبکار دارد) در خواست تهاتر نمود دیگر بدهکاران نیز می توانند بدان تمسک جویند.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

فهرست منابع و مآخذ

ـ امامی، سید حسن، حقوق مدنی، ج اول، چ بیست و سوم، انتشارات اسلامیه، تهران، ۱۳۸۲، ص ۳۴۰

ـ بروجردی عبده، محمد، حقوق مدنی، چ اول، کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۸۰

ـ لوی، ژان فیلیپ، آندره کاستادلو، تاریخ حقوق تعهدات، مترجم: رسول رضایی، انتشارات ماه و مهر نو، تهران، چ اول، ۱۳۸۶

ـ جنیدی، لعیا، تضامن و آثار و اوصاف آن، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه‌تهران، ش ۳۵، سال ۱۳۷۵

ـ خویی، ابوالقاسم مستند العروه الوثقی، ج ۴۰ (کتاب اجاره)، انتشارات احیا، قم، ۱۳۶۶

ـ گندمکار، رضاحسین، مسئولیت تضامنی قراردادی، چ اول، انتشارات دانشگاه قم، قم، بهار ۱۳۸۴

ـ صفایی، دوره مقدماتی حقوق مدنی، ج دوم، چ ششم، نشر میزان، زمستان ۱۳۸۷

ـ شهیدی، مهدی، سقوط تعهدات، چ ششم (چ دوم مجد)، انتشارات مجد، ۱۳۸۳، تهران

ـ کاتوزیان، ناصر، نظریه عمومی تعهدات، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۷۹

ـ کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم کنونی نشردادگستر، چ دوم، پاییز ۱۳۷۷

ـ نیک‌فر، مهدی، قانون مدنی در آراء دیوان عالی کشور، چ سوم، تابستان ۱۳۷۴، انتشارات کیهان، تهران، تابستان ۱۳۷۴

__ jauffet–spinnosi(set-off) http://www.unidroit.org/english/documents/ 2000/ study50/ s-50-062bis-e. pdf

__ http://trans-lex. org/output. php?docid=100660&markid=916000 Berger, Klaus Peter, Set-Off treitel G. H, The law of the contract , eleventh ed, sweet& 2003

__ j. h. m va Evap & l.pw.van vliet ,real and personal securities, www.ejcl.org/ 64,art 64-7. html

__ Principles of international commercial contracts (edition 200۴)unidroit

__ Principles of European contract law (pecl)

__ Eugen BUCHER, Swiss Law — Law of Contracts, University of Zurich, Sep 26, 2013 - Modul

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]